

84(2=411.2)6-4

П375

АНДРЕЙ ПЛАТОНОВ

АДЫ ЈОК ЧЕЧЕК

КОНТРОЛЬНЫЙ ЛИСТОК
СРОКОВ ВОЗВРАТА

КНИГА ДОЛЖНА БЫТЬ
ВОЗВРАЩЕНА НЕ ПОЗЖЕ
УКАЗАННОГО ЗДЕСЬ СРОКА

Кол-во пред. выдач _____

Сух. тип. № 7. 10296 — 10.000 000.

362674

АНДРЕИ ПЛАТОНОВ

АДЫ ЈОК ЧЕЧЕК

АЛТАЙДЫҢ БИЧИКТЕР ЧЫГАРАР ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫНЫҢ
ТУУЛУ АЛТАЙДАГЫ БӨЛҮГИ · 1981

84 (2-411. 2/6-4)

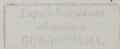
(Алт).

Р 2 мл.

П 37.5

Художник В. Куприянов
Перерисовка И. Митрофанова

362679 ✓

П 70802—017
М138/03/81 21-81

© Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издательства, 1981

5-1111-111

АДЫ ЈОК ЧЕЧЕК

А алга јерде бир ады јок чечек чыдаган. Јер үстінде андый чечек барын кем билбейтен. Ээн јерде сок јангыскан өскөн чечекке уй да, кой-эчки де келбейтен, керек дезе пионерский лагерьдин балдары да анда ойнобойтон. Јартап айтса, ады јок чечектен өскө анда өлөң дө өспөйтөн эмей. Боро таштардын ортозында чык јок той балкаштын тозынынан өскө не де јок. Телкем јердин үстиле јангыс ла јайым эзин-салкын јүретен; ол кандый ла немелердин үрендерин кара јерге де, той балкашка да сееп јүрди. Урен чыкту кара тобракка учураганда, анан өлөң дө, чечек те өзөтөн, а ташту, той балкашту јерде тазыл алынып болбой, каранга өлөт.

Је бир катап кандый да үрен таштардын орто-

зында борорып јаткан тозынга келип тўшти. Тын алынып албай, ол анда узак кыйналган, је онон чалыннан бир эмештен чык тартынып јибийле, боп-боро тозынга бойының билдирер-билдирбес, чичкечек торко учуктардый тазылдарын божоткон.

Ады јок чечегеш ак-јарыктын ўстинде јүрүмин шак мынайда баштаган. Чат эткен той балкаш ла боро таш оны курсак-тамакла јеткилдеп болбойтон; бодогор, кер-марда келип тўшкен јаш онын торкодый чичкечек тазыл-тамырына једип болбой, буу болуп кейге ойто чыга беретен, је андый да болзо, чечегеш бир эмештен өрө сөйтөйип, чыдап турды. Ол бойының алакан ошкош јап-јажыл јалбырагын эзинге удуратудуп, кейле келген тобрак-тозынды токтодып аларга качан да арып чылабайтан. Ненин учун десе, ол көскө көрүнбегедий тозын-тобракта чечегешке өрө өзүп чыдагадый тын бар болгон. Је ол кургак тозын-тобрак чыктып јымжабайынча, чечегеш база азыранып болбойтон. Онын учун кичинек ады јок чечегеш энир кирзе ле, ойто таг атканча бойының јап-јажыл алаканына бир чымчымнан чалын јууйтан. Качан јууган чык бир тамчы чалын болуп чечектин јалбырагын эеп келгенде, ол оны бойының тазылы јаар божодып, кейле келген тозынды јибидет. А јибиген тозын десе ады јок чечекти керектү курсакла азырап, өрө өскүрет.

Анайда ады јок чечек тўште кайдан-кайдан келген тозын кетеп, тўниле чалын јуурга бар јок күчин салып, өлбөскө чырмайып ийди. Шак мынайда, амыры јок күјүреништин шылтуунда байагы алаканча јалбырактары телбейип, тозынды, чалынды јеткилинче јууй берген. Је чечекке јангыс ла тозынла, чалынла азыранарга арай ла асымак. Ол аштап-суузаганын токунадып алганда, јүрерге база өскө кандый да неме күүнзеп турды. Ого каткырыш, сўүниш база керек болгон. Ол бир күнде јүк ле бир ле катап сўүнетен: эртен турадагы күннин чогы онын ишке арып калган

жалбырактарын сыймай соккондо ло бастыра бойыла күлүмжи элес өдө конотон.

Je ээн jерге эзин узак келбезе, кичинек чечекке сүрекей күч, ого жүрерге де, өзөргө дө аргазы jок боло берет.

Je кичинек чечегеш качан да кунугар күүни jок; онын учун ол кандый бир туйук санаага алдыртарга турганда, тымык үргүүге бастыратан эмей. Тазылдары онын той балкаш ла таштан өскө немеге күчи jedип албаганда да, ол түнгей ле өзөргө лө күүнзейтен. Шак мындый кату өйдө курсак-тамактан тартыгы өйдө онын жалбырактары жажыл он алынып албай баратан эди: онын жалбырактарга таркаган тамырларынын бирүзи көксимек, экинчизи кызылзымак, үчинчизи сарызымак болор. Чечегештинг мындый жүзүн-жүүр ондү тамырлары, онын кыйынын неден де артык керелеп турды. Je чечек бойы мындый кату шыраны бир де сеспей турган, ненинг учун дезе, ол бойы канайып көрөтөн эди.

Бу чечегеш канайып жарылып, жаананын билген болзогор. Ол озо ло баштап jайдын кидим ле ойинде өлөнгө бүдүштеш бүрчүк болуп санг өрө өскөн. Анаг ол чечек болуп жарылып jайыларда, ол чек ле түнде күйүп турар жылдыска түнгей боло берген. Чындап та, ол түнде де чагылып туратан эмей. А бого jилбиркек эзин келгенде, онын жараш jыдын бойыла кожо jайылта беретен.

Je бир катап Даша деп кызычак ол ээн jалангла эртелеп бараткан. Ол үүре-железиле кожо пионерский лагерьде болгон, je бүгүн эртен тура туруп келеле, та ненинг де учун энези сагыжына кирген. Мындый эрте турбас та эди, je ол энезине письмо бичип алган, ол түрген jетсин деп, бүгүн эртелеп станцияга браатканы бу. Jолой Даша конвертти окшоп, ого күйүнип турды, ненинг учун дезе ол письмо энезин онон озо көрөр. Даша анайда барып jаткажын, кенете кандый да jыт онын бажын айландырып ийди. Ол жангыс jерге

турала, айландыра көрөт, же жуугында ла чечектин-эштин жыды да жок; орук жолды жакалай жабыс өлгөндөр өзөт, а анан ары ээн ле ээн, жалаң ла жалаң. Же ол ээн жерден күйбүндөп келген ээин кандый да жараш жыт жайып, кандый да кичинек жүрүм барын эзедет. Керек десе бу өйдө бир жараш чөрчөк сагыжына кирди. Ол чөрчөкти энеси айткан эди; кичинек чечек эне-чечекке кунугып, ыйлайын десе, ыйлап болбой, кунугыжы жараш жыдыла кожо айландыра жерге жайылатан.

«Байла, ол чечек, мен ле чилеп, энесине кунугатан болор!» — деп, Даша сананып баратты.

Ол анайда ээн жалаңга барып жадала, боро-кара таштын ортозынан өзүп жаткан чечекти көрүп ийди. Даша мындый чечекти кайда да: жалаңда да, агаш та аразында, бичиктеги журуктарда да, ботанический садта да көрбөгөн. Ол бу чечекти көрүп кайкаган бойынча жерге отура түжүп, араай сураган:

— Сен ненин учун мындый?

— Билбезим — деп, чечегеш каруун жандырды.

— А ненин учун сен өскөлөрине түнгөй эмезин?

Чечегеш бого каруун айдарга база сөс таппай калды. Же андый да болзо, баштапкы ла катап кижинин эрмегин андый жуук уккан учун, баштапкы ла катап оны анайда жуугынан ширтеген учун чечегеш Дашаны бойынын унчукпазыла өөркөтпөскө сананды:

— Ненин учун десе меге сүрекей күч — деп, чечегеш үндөндү.

— А сенин адын кем? — деп, Даша сурады.

— Менде ат жок — деп, чечегеш айдала, — мен жагыскан өзүп жадым — деди.

Даша айландыра ээн жалаңга көрүп, колын жайып айдат:

— Кайдаар ла көрзөн — таш, кайдаар ла көрзөн — балкаш! Қанайда сен той балкаштан азыранып чыккан, мындый кичинек бойын андый ийде-күчти кайдан алган?

— Билбезим.

Даша чечегешке јабыс энчейип, жалтыркай бажынан окомдоп салды.

Эртезинде бу ады јок чечегешке бастыра пионерлер келди. Даша оморды экелип јадала, чечегешке анчамынча јетпей туруп, ончогор тумчугарла терег тынып көрүгөр деп айдала, анан ары мынайда јартады:

— Койылып турган бу јараш јыт слерге билдирет пе? Мынайда ол чечегеш тынып јат.

Онын кийнинде пионерлер ол чечектин јанына келип, айландыра туруп ийеле, кандый бир јаан керек эткен геройго көргөндий јүрексигилейт. Онын кийинде пионерлер ол чечектин тууразындагы јерлерди кемјип, канчийан күл, өтөк лө өскө дө немелер экелетенин чотогылап, неме өспөс ээн јерди тиргизерге санагылап алдылар.

Омор кату балкашту јерди элкем-телкем байлык эдерге күјүренгилейт. Ол тужында ады јок чечегеш амырап та алар эди, онын үрендеринен онын балдары күн јаркыннын алдына јайылып, бөкө күчтү өзөр эди.

Ол ээн јаланды пионерлер төрт күн өтөктөп, күл-дейле, өскө таныш эмес јерлерле јүргүлөп, ол чечек өскөн јаланга катап келбеген. Бастыра балдар јана берерде, јангыс ла Даша ол ады јок чечекле јакшылажып аларга келип јүргөн эди.

А соғында јылда Даша база ла ол лагерге амыраарга келген. Ол узун кыштын туркунына ады јок чечегежин бир де ундыбай сананып јүргөн. Ол келген ле бойынча ол чечегежине јолугарга түргендеди.

Даша былтыргы ээн јаланын быјыл көрөлө, алан кайкай берди: ээн јалан болгон јер эмди койу өлөнгиле, јараш чечегиле јайканат, кандый да кучкаштар ла көбөлөктөр онын үстинде учулап јүрет. Јаланнын үстинде былтыргы чечектин јыдындый јыт койылып, јайылып турды.

Је былтыргы өскөн чечек ол јеринде јок болды. Ол,

байла, өткөн күсте тыны чыгып, сооп калган болор. Жаңы өзүп жаткан чечектер жараш та болзо, же былтыргы чечегешке та незиле де арай жетпейт. Онын учун Дашага эмеш-эмеш кунукчыл боло берди. Ол мыны ончозын көрүп, жанып барадала, кенете тура түшти. Көрүп тургажын, эки таштын ортозынан бир чечектин жалбырактары күйүп турды. Бу чечек былтыргы чечекке түнгөйлөш болды, же бир эмеш артыкзымак. Бу чечек былтыргы чечектен ийде-күчи тыг да, бойы кеберкек те.

Даша мыны көрүп турала, ол ады жок чечек оны бойына табыш жок жараш үниле кычырып тургандый билдирди.

ТЕМИР ЈАНАК

Агаштын бүри шылыражат: анда ак-жарыктын үстиле айдалып бараткан салкын кожондоп турган болгон.

Жалбырактардын жазу сөстөрүн тындап, бу өйдө ол агаштын төзінде Ёгор отурган.

Эзин-салкыннын бу сөстөри не керегинде айдып турганын ондоорго ол жүзин салкынга удура тудала, сурайт:

— Сен кем? Нени айт турган?

Бу өйдө салкын, уулчактын сөзин угуп турган чы-

лап, эмеш токтой түжеле, је алдындагы амыры јок куучынын агаштын бұриле катап ла үзүги јогынан баштай берди.

— Сен кем? — деп, Егор нени де көрбөй турган болзо, је тын јаактайт.

Ого кем де каруузын јандырбады; эзин өдө берерде, јалбырактар да шыбыштаныжын токтоткылап ийдилер. Егор мынайда отурганча, бозом энир јууктап келди. Күски күннинг өчөмик кубакай жаркыны карган агаштардын бажын сыймаганда, жүерге кандый да куунукчыл немедий: бу өйдө капшай ла јанып барып, ажанала, уйуктаза торт. А Егор десе кык эдерге сүүбейтен, ол бир де уйку-эш јогынан јангыс ла жүер-јүер күүни келетен. Ол јогынан өскө тынар-тынду немелер канайып жүргүлөп турганын бир де амыры јогынан көрөр күүни бар. Керек десе түниле жылдыстарла кожо көс јумбас күүндү.

Ол јанып барадала, өлөнлө јорголоп отурган когусты алаканына салып, онын чырай-бажын, бастыра ак-жарыкты ла Егорды көрүп турган тегерик кара көзин ширтеп ајыктады.

— Сен кем? — деп, Егор когустан сурайт.

Когус онын сурагына бир де каруузын јандырбады, Егор билбес немени когус билип турган, өнөтийин кичинек бололо, үстине когус болуп кубулала, Егорды кыйнап, оныла андыжып тургандый билдирди.

— Э-э, төгүндебе! — деп, Егор когусты антара салала, ширтей берди.

Је когус тыс та эдип унчукпады: ол кижиден айрыларга ла ого бакпаска, аткакту колы-будыла иштене берди. Онын мынайда недег де коркыбай чырмайып, албаданып турганын көрөлө, Егор байагы когусты алдындагызынан артык ширтеп, бу неме когус эмес деп та нениг де учун бұде берди. Ол когусты јүзине јуук экелеле, шымыранган ајас эрмектенди:

— Сен төгүндеп јадын, сен бир де когус эмезинг! Канайып та мекелензенг, сен кем болгоныгды мен тү-

ней ле билип аларым. Қыйналганча, тургуза ла жартын айт!

Қоғус Егордын сурагына каруу эдип, койрык-тейрик буды-колдорыла чакпылана берди. Мыны көрүп, Егор қоғусла тыг беришпей барды.

— Же мен сениг колыга кирзем, база ла, сен чилеп, нени де айтпазым — деп, Егор айдала, қоғусты бойының керегине барзын деп кейге божодып ийди.

Қоғус баштап учкан, анан жерге түжеле, жорголоп барды. Қоғус жок жагыскан артып калган Егорго та нениг де учун кенете кунукчыл боло берди. Бу жагыла ла божодып ийген қоғузын ол эмди качан да көрбөс, кер-мар тышкары жолукса да, оны ол таныбас, нениг учун дезе андый қоғустар толтыра. Ол қоғус анайда кандый бир жерде жүрер, анан өлүп калар, а жагыс Егорка оны качан да ундыбас.

Мынайып турганча кенете кургак жалбырак келип түшти. Ол качан да бу ла жерден өскөн агаштың бүринен жайылган, эмди ойто узак жоруктан айлына эбиргендий, чыккан-өскөн жерине түжет, мынайып турганча ол жалбырактың үстиле ач куу тартылган курт жылып отуры. «Бу не неме болотон? Баш-көс жок неме не керегинде сананат не?» — деп, Егордын ичинде кандый да сурак элес өдө конды. Ол анайда узак сананбай да, куртты алала, айлы жаар басты.

Қойу бүрүүл кире берди; тураларда анан-мынан оттор жалтырап, оларды түжиле иштеген жалаңдарынан караңууй жууп экелди.

Егорды энези жакшы ажандырала, жуурканла шык ла этире кымып, жүзүн-жүүр табыш-тал укпазын деп быжулап салды. А Егор дезе уйуктаачы кижиде болуп, жуурканның алдында байадан ла бери сол жудругыни ийди.

да тыс ла этире тудуп алган куртын эмди божодып — Сен кем, не неме болорын? — деп, ол куртты жуук экелеле, сурады.

Ургүге бастырган курт ого нени де айтпай, алака-

нында туу журап жатты. Ол курттан кандый да өлөң-чөплө, баларла жерзимексийт; андый да болзо, арузымак немедий билдирет, байла, бала курт болор, эме-зе жажы жеткен апшыйак па.

— Ненин учун жүрүп жадын? Сеге жүрөргө жакшы ба, жок по?

Түн-карануйды сескен курт нени де айтпай, алаканда тыйрыя берген амырап жатты. Же Егордын уйуктаар күүни жок болгон: онын жагыс ла жүрер ле күүни бар, ойноор ло күүни бар, эмди ле таң жарый беретен болзо, ол орынынан туруп, тышкары чыгар эди. Же тышкары ай карануй түн турган. А түн десе узун-узун. Бастыра түнди уйуктап болбозың. Түңгей ле таңары жуукта ойгонып келеринг. Бу өйдө өлөң дө, улустар да терен уйкуда, а сен десе жагыскан ойгонып келген турарың, кандый да коркымчылу, сени кем де билбес, кем де көрбөй жат.

Егордын алаканында курт тыйрыйып калган жатты ла. Та ненин де учун ол айтты:

— Акыр, сен мен боло бер, а мен десе — сен. Сен кем болгоныңды мен ол тушта билип аларым. А сен кижн болуп кубулзан, сеге жакшы болор.

А курт десе не де кереги жогынан уйуктап ла жатты.

— Меге жаантайыңла Егор ло Егор болорго күүни-ме тийди! Менин кандый да өскө лө неме боло берер күүним бар. Же ойгонзонг, курт! Экү куучындажып көрөли, сен мен керегинде, а мен сен керегинде саналы.

Энези уулының күңүреген эрмегин угала, жаына базып келди.

— Бу не анда күңүреп туруң, уйуктабас кайткан? Уйукта! Анан башка карануй түнде жалаңла жүретен темир жаанак келер. Кем уйуктабай турган, кожо апарар.

— А ол не ол андый, эне?

— Ол бо? Ол темир неме. Тегин жөскө көрүнбес,

түнде жүрүп жат. Ол бастыразын коркыдып билер. Кижинин жүреги жарылардан айабас...

— А ол не ол андый?

— Же кем билер оны, балам! Сен амыр ла уйукта. Анан сен коркыба. Ол база не деп, кандый бир карган тижги амтык жаанак не база.

— А ол кайда жадып жат, эне?

— Ол бо? Кандый бир кажаттын алдында не база, өлгөн-чөп жип, куу сөөк кемирип жүрү не база. А өлгөн немеге ол жаантайын сүүнөр. Ол жагыс ла бойын жер үстинде артсын деп сананат, а өскөзи бастыра өлзө дө кем жок. Бот, билдин бе арзак тиштү темир жаанактыг санаазын. Же эмди сен кык эт, мен эжикти бектеп саларым, ол кирип албас...

Энези мынайда айдала, туура база берерде, Егор колындагы куртты, ол неден де коркыбазын деп, жастыгынын алды орто салып койды.

— Эне, сен кем андый?

Же энези кыгыс та этпеди. Егор анайда куучынданып-куучынданып, бойы уйуктап калатанын энези канайып билбейтен эди.

— А мен кем? Мен, байла, база та кем де болбой кайдарым! Чек ле кем де, не де эмес болбой жат ине.

Ада-энези уйуктап, туранын ичи тымый берди. Егор уйку аразында угуп жаткажын, тышкары чеденге коштой өзүп турган аспак, чеденнин бош агажын чыкырадат ошкош. Егор ол тышкарыгы тымык та күнде ала күнге жайканып туратан аспактын кылыгын кайкап көрөтөн эди. Ол түргөн өзүп-чыдайла, кайдөөн, кайдөөн сала берерге турган неме ошкош. Онын ачамырына чыдабай, чеденнин агажы жаантайын ого кородойт. Агаш болуп жаантайын жагыс жерге өзөргө, байла, неден де кунучылду болор.

Егор жуурканнын алдынан бажын чыгарып келеле:

— Эне, аспак ол не андый? Ол не дегени?

Же каруузына Егорго кем де нени де айтпады. Ол көзнөк өткүрө түннин бүрүүл кара кейин аяктайт,

тышкарыгы билдирер-билдирбес бозомтык кандый да терең суунунг түбиндий билдирди. Жардында жүктү кижиле ол жалаңдарла эмди ле барып жаткан деп, Егор сананып ийеле, төжөгинен туруп келди. Ол кижиле, байла, недег де коркыбай барып жаткан болор. Ол не андый?

Мынайда сананып турганча, чындап та, кайда да ыраакта кижиле онтоп, улу тынып ийди ошкош. Ол анайда сананып, көзнөктөң көзин албай барды: тышкары ол ло боромтык, чындап та, ол ло онтош катап ла угулды, байла, абра өтти бе айса ол бир темир жаанак болбой кайдар, кажаттын алдыла басып бараткан болор. Бастыра ла улус чыгып, өзүп, өлгилеп жат, а ол мынын учы-кыйузуна једерге, јаныскан ак-јарыктын үстине жүрерге сананып жат. «Акыр, мен тышкары чыгып, мыны бойым көзимле көрүп ондойдым. Түнде тышкары не бар, кайда ол темир жаанак деген неме?» — деп, Егор сананала, штанын кийип, тышкары чыкты.

Кайда да барарга шыйдынып тургандый, ол ло аспак бойынын жалбыракту чытпаалдарыла шылырайт, эски чеденге уактын телбиреген жалбырактары јажынат, кажаанда уй кепшенет. Чындап та, тышкары кем де, не де уйуктабай турган эмтир.

Тенериде јылдыстар суркуражат; олор андый көп учун болбой кайдар, та ненин де учун јуук билдирет, түште чоокыр чечектү ак жалаңла басып жүргендий, јылдысту тенеринин алдында коркыыр күүн келбейт.

Егор тараанду жалаңнын кыйузула, күнкузуктарды табарта ундылып брааткан орук јолло јуука јаар көстөди.

Бу јуукада оок корбо талдар јык эдип өзүп калган. Карган-тижендер бу талдарды јууп алып, кышкы күндерде корзиналар өрөтөн эди.

Егор јыду баргаалу өлөң-чөпти ле талдарды өдүп, јыраанын түбине јеткенин билбей калды. Айландыра көргөжин, мында бир де жалбырак-өлөң кыймыктабайт. Карануй ла табыжы јок јер боло берерде, ол кенете коркый берди.

— Жылдыстар, мен јаар көрүгөр! Анан өскө меге мында коркымчылу!

Же Егордын сурагына каруу эдип ийген чилеп, жуукадан жүк ле үч кире жылдыс көрүнди, озор до алыстай суркуражат.

Уулчак онын кийнинде кандый да өлгөндөрдү сыймап көрди, онон туку огородында өзүп турган уактый уакка колы тийеле, коркыбай барды: озор мында кем ле жок өскүлөп жат, неден де коркыбайтан да болгодый. Ол до озорло мында артар. Онон ол ыраак жогында кандый да куй көрүп ийди, улус бу жерди, байла, той балкаш аларга үйтеп каскан болгодый. Мындый туйук жерге амырап, үргүлеер күүни келди.

Ол туннинг соок эзинине сиркирежип, көзин жумган айас сананат:

— Акыр, темир жаанак мынайда өтсө, кыйгырып алатам.

Тенерини койу жылдыстар бүркеп ийди, өлгөн-чөп тө шылырабай, айландыра шып-шыг боло берди.

Бу жууканын түбинде өлгөн улустардын онтузы угулган чылады. Егор бу табышты угарга көзин база ачып ийген ошкош эди. Чындап та, онын жанында кандый да корчок кижининг көлөткөзи элбендей берген чилеген.

— Сен кем? Сен карган жаанак па?

— Эйе — деп, жаанак каруузын берди.

— Сен темир бе, меге темири керек.

— А мен сеге не керек боло бердим — деп, корчок жаанак унчукты.

— Сен ненин учун мында, нени эдип турган, мен сени көрөйин деп.

— Мен онызын сеге жангыс ла өл жадар тужында ла айдарым.

— Же ол до тужында болзо — деп, Егор унчугала, карганактын көзин туй согуп ийерге, колына балкаш алды.

Чындап та, темир жаанактын какшап калган сөөк-

362674

төри шалыражып, карагуйда элбегдеп, жаман үниле кими ректенди:

— Бери кел, кел бери, кулагыңа бир ле неме айдарым. Сен ол тужында «ол јер јаар» бойың барарың. Сен арай ла јаш, өлөргө јетире эмди де узак, а меге оны сакырга күч. Карган јаанагыңа килезенг, килезенг?

— Јок, сен озо бойың керегинде јарта. Сен менен јалтанба, мен сенен јалтанбай јадым.

Мының кийнинде темир јаанак корчойып ийеле, Егорго јууктап клеетти. Уулчак бу тушта јерге јапшынып, темир јаанакты сакый берди. Је качан ол чек ле бу будының јанына јууктап келеле, оның үсти дөөн энчейип ле ийерде, Егор бар јок үниле кыйгыра салып ийди:

— Мен сени билерим, билерим. Бери келбе, јыга согуп ийерим. Јууктаба — деп, Егор бир ууш тобракты јууй тудала, јерге јапшына берди. Ол јерге көңкөрө јадып, тынар-тынбастың ортозынан байагы ла темир јаанактың таныш үнин угуп ийди:

— Сен мени јетире билбезиң, јетире көр албаган. Качан да болзо, мен сениң өлүмиң сакыырым, өлтүрерге албаданарым, нениң учун дезе сен менен коркыбай јадың.

«Је эмеш те болзо, коркып ла јадым, а үрениже берзем, коркыбай барарым» — деп, Егор сананып јадала, чүрчеде ле сагыжы энделе берген эмтир.

Та канча ой болгон, ол ойгонып, ондолып келгезин, оны таныш јылу кол кучактап алган, апарып јатты.

— Бу кем? Темир јаанак эмес пе?

— А сен кем? — деп, энези удурасурады.

Егор көзин ачып ла ийейин деерде, оны күнниң көзи јумдырып ийди. Ол эмди сагыш алынып, көзин ачып ајыктагажын, оның бажы энезиниң ийни ажыра артылып калган эмтир.

Барып јадала, энези айдат:

— Сен не керек анаар барган? Туку сары тагнап ала аданга экү бедрегенис, адан ишке аланзып ла атанган эди...

Егор жар алдындагы темир жаанакла тўниле канайда согушканы, канайда онын жүзин той балкашла туй чапканы керегинде айдып, же жагыс ла жүзин лаптап көрүп албаганын жартады.

Энези бу эрмекти угуп, эмеш санана берди. Уулын жерге тўжүреле, чек ле өскө балага көргөндий көрүп тура калды.

— Бойыннын буттарыңла алта, согушчан!.. Ол сеге тўжелген ине.

— Жок, мен оны чын көргөм. Темир жаанактар болоттон ок эмтир.

— Болуп ок айабас — деп, энези айдала, уулын айлы жаар айдады.

— Эне, темир жаанак дегени ол кем андый?

— Мен оны бойым да билбезим, балам. Мен ол керегинде жагыс ла угуп ла жүретем. Улустың айдыжыла болзо, ол салым деген немеге тўнгей. Ол кандый да кыйын-шырага тўнгей неме ине. Бир сөслө, жааназан бойың билеринг.

— Салым! — деп, Егор шымыранала, ол сөстиң учурын жетире ондоп албай, — эмеш ле чыдап алайын, мен ол тушта ол темир жаанакты бойым тудуп аларым.

— Тьфу, оны кулугурды тут — деп, энези айтты. — Мен эмди ле балама картошко арчып, каарып берерим.

— Каар, эне, каар. Мен ол темир жаанакла согушып турала, бош ло арып калган эмтирим.

Энелү-уулду тураның сенегине кирдилер. Сенекте кечеге курт Егордын орынынан тўжүп алган, айлы жаар барып жаткан эмтир. Уулчак мыны көрүп сананды: «Бар ла, ўни жок неме. Ол кем андый болгонын бир де жартабаган. Мен онын жартына тўнгей ле чыга-

рым. Ол бир темир јаанак деген неменин жартына ба-
за чыгар турум!».

Егор кенете тура тўжўп, терең санана берди:

Жок, мен бойым темирдий болор ошкожым. Ол те-
мир јаанактын тарыска сўөгин оотпозом, кўрўп алзын.
Же онын ла кийнинде мен темирдий болбос эдим. Мен
ойто ло энемле кожо јўрген уулчак болор эдим.

КЫЛГАЛАР ОЙГОНОТ

Рогачевка деп журтта Митя Климов деп жети жаштуу улчак журтаган. Онын адазы жуудан-чактан эбир-беген, жангыс ла энези бар болгон. Чындап, Митя Климовто таадазы бар болгон эмтир, же ол туку жуудан озо божоп калган. Митяга таадазынын чырайы жарт кирбейтен: онын жылу жымжак койны ла адын адап жаактайтан тунгак кунук уни сагыжына эбелетен. А эмди дезе ол жылу койын да жок, ол тунгак ун де угулбайт. «Бу таадам кажы барды не?» — деп, ол жаантайын сананатан. А олүм-јидим дегенин ол би-

лерден болгой, ондобойтон до. Ол бастыра ла нёмёлер тынду деп бодойтон. Керек десе туранын тоормошторы да, тышкарыгы эжиктин үдиндеги таш та, уй-кой до — ончолоры ла кижилер ошкош тирү, жангыс ла олор кезикте-кезикте уйуктап јат.

Бир катап Митя энезинен сураган эди:

— Эне, таадам кайда? Ол јерде уйуктап јат па?

— Эйе, ол уйуктап јат.

— Ол тыг арыган болбой кайдар?

— Ол тыг арып-јобогон. Ол бастыра јүрүминде кыра сүрген. А кыш келзе, чанак эдер, талдан буттын бажына кийетен өдүк өрөр, база да өскө көп-көп немелер эдетен. Ого уйуктап амыраарга качан да бош јок болгон.

— А оны эм ойгозып албас па? — деп, Митя сурады.

— Јарабас. Ол чугулданар.

— А адам база уйуктап јат па?

— Эйе.

— Олордо эмди тўн бе?

— Эйе, тўн балам.

— А сен, эне, качан да андый болбозын дезен? — деп, Митя энезинен сурайла, та ненин де учун чырайы јаар јалтанчылу көрди.

— Канај турун, балам. Мен сени таштап кажы баратан эдим. Мен карган да эмезим, оорыбай да јадым. Онын үстине сен мындыј кичинек болзын.

Энези база адазы ла таадазы чылап, чылазыны јок иштинг кийнинде уйуктап калар деп ширтилдейтен...

Энези эмди кереле тўжине јаланда уур салданын кийнинен базат. Эки је ле деген букалар салданы сүүртејтен, је олор јалкуурып тура тўшпезин деп, Митянын энези јаантайын кыйгы-кышкыла јүретен. Качан темир салда кара јерди антара сүрүп турарда, Митяга энези кандый да күчтү ле бөкө деп билдире-

тен. Митя энезинен артып калбаска, букаларга база жаактап жүрет.

Ол жыл коркушту күйгек болгон. Эртең турадаг ала ойто энирге жетире кургак салкын соготон. Ачу-корон күннинг көзине јаланда өскөн неме тыйрыйа кургап, чалдыга берген эди. Кичинек ле көдүрилген эзин айдын-күннинг көзин бөктөп, тобрак-тозынга јертенери бириге беретен. Мындый коркушту өйдө кижі күнге көргөндө, күн чек ле туманду булуттың ортозыла бараткан ай ошкош билдиретен.

Шак бу өйлөрдө Митя кыра тарткан энезине кере ле түжине колодецтен суу тажыйтан. Оның экелген суузы јаантайын ла сабаттың кабортозында болор, је андый да болзо ол анайда-анайда энезин де, букаларды да суудан көгүстерин какшатпайтан. Энези букаларга јайбак-јайбак агаш көнөктөргө сууны уруп берет, а Митя дезе тажыыр. Букалар чала араайлай бергенде, Митяның энези салданың үстине чала ичкери ийткен айас јадып браадат. Митяның сагыжында болзо, ол түрген-түкей өзүп, капшай ла энезине болужар күүндү, а энези дезе айлында амырап ла отуратан болзо, јакшы немедий. Мынайда сананып, Митя айлы дөөн јанды.

Энези түниле калашты быжыраала, столдың үстине салып койгон јатты. Чымыл-чумыл конбозын деп јаап койгон бөсти туура эделе, амтанду калаштан кезип јиди. Оның ажанар күүни келбей де турган болзо, је түрген өзүп, энезине болужар күүни келет. Калашты көп лө јизе, кижі түрген өзө берер болор деп сананат. Оның учун ол тадыра тудунып ийди. Кургак калаш ары барбай, ойто до келип турган болзо, је ол чырмайып ийди. Мындый тың ишке јаактары чүрчеде ле тала берди. Оноң уйуктаар күүни келди. Је ого уйуктаарга јарабас, нениң учун дезе ого көп ажанып, түрген јаанаар керек болгон. Ол мынайда сананып ла ийеле, катап ла ажанып баштады: капустадан, калаштан јип, кийнинен ары суудан ичип ийди. Митя мыны ал-

бан-көккө жийле, база үстине көмгөн картошканы туска кожуп ажырды. Онын кийинде экинчи картошканы база тустап-эштеп жаап ла алала, кенете үргүлөп, уйуктай берди.

Энези энгирде иштеп келгезин, уулчагы быжырган тегерик калашты жастанып алган, жаан кижичилеп, уйуктап жатты. Митяны энези чамча-штанын чечеле, баланы не-не тиштеген болбозун деп жылагаш эди сыймалап көргөжин, карды чек ле барабан болуп калтыр.

Митя, жаан кижичилеп, козырыктап, будыла тырландап, нени де айдып, улаарып жатты. А эртен тура туруп келди, онын нени де жиір күүни жок эмтир, ол жангыс ла кере түжине суу ичкен эди.

Митя эртен тура журттын ичиле базып, учында туку кыра тартып турган энези жаар баратты. Жолой кем-кем туштаганда, ол туйкайын серенет: менин эмеш өзүп калганымды озор билет не? Же туштаган улус оны ширтеерден болгой, эрмек те сурагылабайт. Онын кийинде ол бойына бүдүнбей, көлөткөзине көрөт — айса болзо, узундап калган болор бо, же кечегизине көрө онын көлөткөзи бир эмешке узундап калгач чылады...

— Же эне, эмди, байла, мен сүретен турум.

Энези ого бурылып:

— Сахып ал! Кыра сүрерге сенин де ойинг жедер! А эм тура сен кичинек, онын үстине күчинг де жок, арган да жок. Сеге эм тура ажанып чыдаар ла керек, а чыдадтан кижичени мен болорым.

Митя бастыра ла улустардан кичинек болгонуна туйкайын тарына берди.

— Мен кемге де азырадар күүним жок, сени мен азыраарым!

Уулчагынын бу сөзине энези жылу күлүмзиренип ийди, ол күлүмжиден айландыра немелер эрке ле жакшы билдирди: тынастап, терлеп калган букалар да, кычкыл кейде кайнап турган тозын да, чүми жок бо-

ромтык јер де, керек дезе туку ыраакта брааткан таа-
дак та. Ол анайда айландыра ајыктанарда, оны кан-
дый да эркеден эрке көстөр көрүп тургандый билдир-
ди. Онын учун ол анан тыг сүүне берди.

— Эне! Мен нени эдейин? Мен сеге килеп жадым.

— Сен нени эдетен бе, балам? Капшай, түрген өс,
бот, ол сенин ижинг болор. Таадан, адаг ла мен кере-
гинде санан, билдинг бе?

— А сен мен керегинде база санан жадын ба?

— А кандый деп? Сен керегинде санан жадым.

— Энези катап ла тура берген букаларга баштанып,
— Чу, көрмөстөр! Чу, капшай, түрген!

2

Митя Климовтын айлынын тышкарызында эски сарай бар болгон. Сарайдын эски жабынчызынын үс-
ти туку ла качаннан бери јенгестелип калган. Сарай
да бойы келтей јаны јер јаар кирип брааткан, чек ле
аксак карган таадакка түней. Онын карануй толугы-
гында не јок деер. Ол дөөн адазы да, таадазы да нек-
сакты салып ла туратан. Эмди Митя ол јантык сарай-
дын карануй толугындагы немелерди тудуп көрөргө
күүнзейт. Ол кандый да татап калган арсак-сарсак
миистү малтаны тудуп, мыны качан да таадам база
туткан деп сананат. Ол кандый да койрык агашты кө-
рөлө, таныбады. Оныла алдында таадазы јер сүрген
салда деп, Митянын энези јартады. Бу јүзүн-јүүр не-
мелердин ортозынан Митя кандый да нирткиштин те-
гелегин ле булуттардын үстинен јер јаар карап тур-
ган апшыйакту јурук тапты. Ол анан туку качан да
таадазы балдарга тарыска өдүктинг бажын өрөтөн
јазалга учурады. Бир сөслө, анда Митяга јарагадый
керектү немелер көп болгон. Ол оны кажызын ла ко-
лыла тудуп, карануй сарайдын толугында сананат:
«Бу немелер качан да база јүргүлеген. Байла, олорго
Митя јогынан кунукчыл ла болгон болбой кайдар».

Ол анайда баскан ла баскан, көргөн лө көргөн,

учында ла бир кандый да дуб агаштан эткен койрык жазал таап алды. Бу не жепсел болгонын уулчак билбейт. Байла, таадазы жер ижи тужында оныла тобрак күбүреткен, айса болзо, жапка чылап картошка-эш көмгөн. Энезинин айдыжыла болзо, Митянын таадазы нени де эдерге жалтанбайтан, жалкуурбайтан кижил болгон. Митя мыны көрүп турала, туразына апарып салды. Айса болзо, ол ого керектү болор: таадазы оныла иштенген, Митя да иштенер.

3

Митянын айлынын жанынан ла ала арыш салган жалан болгон. Ол күнүн ле бу жалагла энезине баратан, онын учун андагы өскөн ашты күйгек канайда өскүрбей турганын ол кайкап көрөтөн. Жерден жаңы ла тумтуйып келген кылгалар, баштары тыйрыйып, өрө өзүп албай, кызып калган тобракка энчейетен. Ол оны өрө өңдөйтөргө сананатан, же ле деген жаланды канайып ийер.

Бир күн Митя энезине айтты:

— Эне, кылгалар күнге күйүп, өлгилеп жат.

— А канайдар, балам. Жааш жаабай жат, суу жогынан не де болбос. Аш темир эмес ине, ол тынду неме.

— Эртен турадагы чалын бар ине, эне.

— Чалын ба, чалын ол чүрче ле кургай берер. Ол жер жаар жааш чылап, шигбей жат ине.

— А аш өспөзө, калаш кайдан келер, эне?

— Та, кайкап жадым, балам... Бистин орооныс бар ине, байла, ого ло иженер турус.

— Жок, онын ордына колхозтын ажы жаантайын өссин, а чалын ол ашты сугарып турзын.

— Ондый болгон болзо, жакшы ла, балам, же суу, жааш, жагмыр жогынан аш өспөйтөн эмей.

— Андый кичинек неме жаан болуп качан да өспөс — деп, Митя айдала, кандый ла уйуктап жадатан немеге кунуга беретенин тартынып ийеле, айлы жаар үрпейтти.

Митя айлына келеле, таадазынын туку ла качан жада калган күбүрткижин сыймай тудуп, жакшызынган айас аяктайла, колхозтын аш өзүп турган жаланы жаар мендеди.

Ол анда күнге тыйрыя кургап брааткан арыштын кылгаларын күбүретти. Кадып калган тобракты күбүредип ийзе, кылгаларга тынарга жеңил боло беретенин ол жакшы билген. Түндеги чалын канча ла кире арбыдада түшсе, кылгалар анча ла кире сууны бойына алынып, жаранып өзө берерин Митя база жакшы билген. Ол анайда кылгалар жаранып өссин деп кургак тобракты күбүредип, кылгаларды ойгозып баштады. Онын сагыжыла болзо, бир де неме уйуктабай, ончызы ла өзүп, чыдазын.

Ол билбес жанынан кылганы күбүрткишле талымзырада согуп ийди ошкош.

— Бу сен канай турун! Нени эдил ийдин! — деп, бойын бойы арбай салды.

Ол чала сынып, талымзырай берген кылганы өңдөйтө тартала, ойто жерге кадап, ижин анан ары көндүктирди. Учү-учында күбүрткижин туура салала, колло күбүредип баштады. Чындап та, жер коркушту изү болгон, кылгалардын тазылдары чык жокко кыйналып жаткан, онын үстине озор бойлоры база күч жок немелер болзын, аргазын таппай турган болгодый, онын учун Митя озордын тазылдарын сабарларыла жоктоп, эңир-түндеги чалын ого капшай түшсин деп килейт.

Митя бу ижиле кожо нени де сеспей де, көрбөй дө калды ошкош: онын сагыжында сок жангыс неме — кылгалардын бирүзин де сындырбай, тазылдарын күбүредип, өрө өссин деп, ойгозоры болгон.

Анайып турганча, жанында та кем де жаактаарда, туура көргөжин, бу ла коштойында үредүчи турды. Үредүчиле ол жуук таныш та эмес болзо, же бу кижин үредүчи деп ол билетен. Ненин учун дезе, оны энези келер күсте школго ийерге белетеп турган болгон. Бу

үредүчи жуулажала, жангыс та колду болзо, же ол качан да карыкпайтан, карын, журттын балдарыла кожо сүүнчилү, омок-жимек жүретен.

— Митя, сен мында нени эт турган? — деп, үредүчи сурады.

— Мен бу кылгаларга болуш жадым. Олор күйгекке алдырбай, өссин деп жадым.

— А сен канай болуш турган? Jarтазан, Митя? Көр турун ба кандый күйгек эмеш!

— А олор чалыннан сугарынар!

Үредүчи Митянын жанына базып келеле, онын ижин көрди, оног ол оны жөпкө кийдирип аларга сурады:

— А сеге мында кунукчыл эмес пе? Сенин ордыга балдар ойноп ло жат, ойноп ло жат, а сен...

— А меге кунукчыл эмес — деп, Митя кыскарта айтты.

— А ненин учун сеге кунукчыл эмес?.. А эртен бистинг школдын балдары агаш аразы жаар экскурсияга баргылап жат. АЙса болзо, сен эртен бисле кожо барарын, а?..

Митя каруузына нени айдарын билбей турала, айда салды:

— А мен энеме килеп жадым. Меге энемле кожо иштеерге кунукчыл эмес. Онын үстине кырада кылгалар чалдыгып жат, олорго болужар керек.

Бу сөстинг кийинде Елена Петровна Митяга энчейип, оны жангыс колыла кучактап, килей берди.

— Таай, сени ле, кичинек немени! Сен бойын кичинек те болзон, же жүрегинг кандый жаан!.. Билеринг бе не, сен эки колдоп ол агаш күбүрткишле күбүрет, а мен дезе жангыс та колдоп болзо, кылганын тазыларын жымжадайын.

Олор анайда узак иштедилер.

Экинчи күн колхозтын жалагына Елена Петровна жангыскан келбеди, а оныла кожо баштапкы, экинчи класстардын жети кире үренчиктери келди. Митя де-

зе агаш күбүрткижиле качан ок иштенип јатты. Ол туку байа эртен тура бого келип, кечеги иштеген јерин шиндеп, база узак ла болгон.

Удабай ла чалын кургап, күн катап ла ачу-корон чагылып, јерди өртөй дө берген болзо, је кечеги тазылын кыймыктадып, күбүреткен јердеги кылгалар өскөзине көрө кандый да өңжүк ле сүлү көрүнди.

Ол кылгаларга көргүзип, Митя үредүчиге јартайт.

— Көрзөөр дө, кылгалар ойгонгылап јат. Удабас ончозы ойгонгылаар!

— Чын, чын! Кылгалар ойгонгылап јат. Бис оморды ойгозорыс!

Үредүчи мынайда айдала, балдарла кожо јүре берди. А Митя јаланда јангыскан артып калып, сананат: «Көп аш болзын деп, мен энеме база болужып јадым. Елена Петровнанын колы-буды каг-чап болгон болзо, ол база болужар эди».

Митя мынайда сананып ла турганча, Елена Петровна колхозтон барып темир күбүрткиштер алып, үренчиктерле кожо качан ок ойто једип келген турды. Митя күбүрткишле канайып иштенип турганын үредүчи балдарга көргүзип, ончозы анайда иштезин деп јакыйла, бойы јангыс колдоп то болзо, болужа берди: бастыра кылгалар ойгонып, анканынан ажыра аш бүтсин.

ЈЕРДИНГ ЧЕЧЕГИ

Афоняга јер үстине жүрерге сүрекей кунукчыл. Адазы жууда. Энези эртен турадан ала бозом энирге јетире уй саайтан фермада. Тит таадазы десе печкенин үстинде уйуктап јадар; ол керек десе тұште де уйуктаар, түнде де уйуктаар, а эртен тура сүтке кайнаткан каша јигенде, ол до тужында үргүлеп отурат.

Мыны көрүп чыдабай, Афоня бир күн эртен тура таадазына айда салды.

— Таада, уйуктабазаар, уйкугар једип калган эмес пе?

— Афонюшка, уйуктабазым, балам, уйуктабазым. Кыйынынан јадып, сени ле көрөрим, сени ле.

— А ненин учун көзинди јумала, нени де айтпай јададып, таада?

— А эмди мен көзимди јумбазым, јангыс ла күннин ле јарыгын көрөрим.

— А нениң учун сен јаантайын уйуктап жадың, а мен — жок?

— Афонюшка, балам, мен кө-өп жүрүм жүргем... Меге үч жыл жогынаң тогузон жаш болор, оның учун көзим бойы ла жумулып жат. А сен канчийан неме, жүк жети ле жашту инең.

— Таада, а сеге уйуктаарга карануй эмес пе, тышкары күн тийип жат, өлөң өзүп жат, а сен нени де көрбөй, уйуктап ла жадың.

— А мен ончозын көр койгом не, балам.

— А сениң көзин нениң учун агалтырым, жажы нениң учун ыйлап жат?

— Ол көпти көргөн, балам. Ол ак-жарыкты көп көргөн учун, чогы өчүп баратканы ол.

Афоня мының кийнинде таадазын катап ла ширтей берди. Таадазының барбак сагалының ортозында калаштын оодыктары ла кандый да кыгылдуш үндү томонок база журтап жаткан болгодый. Афоня мыны көрүп тактаның үстине чыгала, таадазының барбак сагалының ортозындагы калаштын оодыктарын кактап, кыгылдуш үндү томонок тагманы үркидип ийди. Таадазының жаан колы столдың үстинде жатты; оның алакандары агаштын чобразы ошкош кату, колыла көк-көк жоон-жоон тамырлар барган, бу колло ол көп жер сүрген, көп иш бүдүрген.

Афоня анайып турала, таадазының көзи жаар аярды. Ол көзин жумбай көрүп те турган болзо, же жүрүмнин бир де изи билдирбейт, жүк ле көзи жашкайактып турды.

— Таада, эмди сен уйуктаба! — деп, Афоня жайнап турган болзо, же таадазы туку качан көзин жумуп, жымырай берди. Афоняның энези таадакты печкениң үстине чыгарала, жууркан кымып, ишке жүре берди.. Афоня катап ла турада жагыскан артты, катап ла ого кунукчыл боло берди. Ол агаш столды айландыра базып, байа таадазының борбок сагалынаң түшкен калаштын оодыктарын жип жаткан чымылдарды көрөт;

анан таадазы уйуктап јаткан балкаш печкенин јанына базып келеле, көзнөк өткүрө тышкарыгы ээн оромды ајуктап, катап ла столды эбире базып, нени эдерин билбей турды.

— Энем јок, адам јок, таадам уйуктап јат — деп, кичинек Афоня бойына бойы араай айдынды.

Анан ол стенедеги чатылдап турган часка ајарды. Онын стрелкалары база јылбай турган немедий, јангыс аай үнденет: тик-так, тик-так. Ол бойынын јалкузымак бир аай табыжыла печкенин үстинде јаткан таадакты јымырада үргүледип тургандый.

Афоня чыдажып болбой, тымыкты буза сокты:

— Уйуктап јадын ба, таада, ойгонзон?

— А? Мен мында, балам, мен мында.

— Сен ол јерде деп сананган ба?

— А? Мен туку качаннаг бери сананып койгом, туку јаш тужымнаг бери.

— Таадак, сен ончозын билеринг бе?

— Ончозын, Афоня, ончозын билерим...

— А бу не, таадак?

— А сеге не керек, Афонюшка?

— Ончозы дегени не?

— Мен тургуза ла ундып ийдим, Афоня...

— Ойгон, таада, меге ончозын куучында.

— А? — деп, таадазы айдала, унчукпай барарда, Афоня катап ла амыр бербейт. — Таада, таада! Сен ойгонзон, куучынданзан!

Је Афонянын таадазы бир де неме айтпай, орус печкенин үстинде мыжылдада уйуктап јатты.

Чек неме болбосто, Афоня печкенин үсти јаар боймчыкты. Је таадазы уйку аразында та нени де шыбыштанып, уйуктап ла јатты. Афоня таадазын чат ла ойгозып болбой салала, учы-учында онын јылу јерле јытанган койнына шык-мак уйуктап калды.

Афоня уйуктайла, ойгонып келгежин, таадазы оны јылу көрүп јатты.

— Тур, таада! — деп, Афоня таадазын ойгосты.

А таадазы десе көзүн ачып ийеле, катап ла уйкуга бастыра берди.

Мен уйуктап жаткамда, таадам, байла, уйуктабай-тан болор деп Афоня сананала, эмди чек уйуктабай, таадазынын ойгонып калганын лаптап көрөргө сананып алды.

Анайда Афоня таадазынын чек ойгонорун сакый берди. А стенедеги час десе чыкыраган айас чатылдап, таадазын там ла амыр уйкуга бастырат. Онын учуч Афоня печкеден тўжеле, часты токтодып салды.

Туранын ичи кенете тымый тўшти. Керек десе суу ол жанында та кемнинг де чалгы сокконы ла потолоктогы кандый да чымылдын кыгылдаганы угулат.

Тит таадак бу ойдө ойгонып келип сурады:

— Бу сен бе, Афоня? Бу кандый мындый табыш...

Сен табыштандын ба?

— А сен уйуктаба! Сен меге ончозын куучында. А сен онын ордына уйуктап ла жадын, уйуктап ла жадын. Сега жүрерге ас артып калган деп, энем айдып жат. Меге ол тужында ончозын кем куучындап берер?

— Ка, меге квас уруп бер? — деп айдала, карганак печкеден тўшти.

— Сен жагы ла ойгонгон ошкожың, таада.

— Эйе, жагы — деп айдала, таадазы Афоньказын јединеле, тышкары чыкты.

Чанкыр теңерининг тал ортозында турган күн јаландагы саргара быжып турган ашты ла јолдордын кыйузындагы чечектерди бар јок күчиле кызыда чалып турды.

Таадазы Афоняны јаландагы орук јолло апарып, уй-мал отойтон јымжак өлөңдү, мөтсип јытанган чечектерлү јерге экелди. Таадазы Афоняга койу кумакту јерден өскөн чап-чанкыр чечекти көргүзип, энчейип келеле, билдирер-билдирбес табарып ийди.

— Оны мен бойым билерим! А сен меге эг ле билбес неме көргүс. Бир сөслө, ончозын-ончозын көргүс.

Анан өскө бу не бу, жаан болзо, чечек ле өзүп жады не — деп, Афоня таадазына кезе айтты.

А таадазы, жаан кижиге, кату сөскө эмеш тарына берип унчукты:

— Бот, мында да чын ла керектү деген энг ле жаан учурлу неме жадып жат. Көр турунг ба — айландыра койу кумактан өскө не де жок, мынаар ол оодылып жаткан таш, а таш десе тынбай да жат, анда жүрүм жок, ол эреен-чакка өлү неме. Эмди билдин бе?

— Жок, таада. Мен нени де ондободым.

— Же сени канайдар, андый ондонбос кижини сени канайдар!.. А сен ол чап-чанкыр чечекти көрдин бе? Айландыра жер бастыра өлү, а ол десе өлү немедег тирү неме эдип билер. А ол өлгөн немени тиргизип, кандый жараш тыныш жайат. Бот, жер үстинде энг ле учурлузы, энгле талдамазы ол болор. Өлү немени тиргизип ийери. Энг жаан неме шак мынайда энг кичинегинен башталып жат. Шак ол чечек — энг чыдамкай ишчинин бойы. Ненин учун десе, өлү жерди тиргизип, жүрүм баштап жат...

— А бу ла бу теп ле тегин өлгөн эмесе арыш база энг ле учурлузы, энгле талдамазы ба, таада?

— Олор ончозы түгөй, энг чыдамкай ишчилер.

— А бис экү? — деп, Афоня сурай сокты.

— А бис экү база ла андый ишчилер, балам. Бис кыра сүреечилер, аш салаачылар, курсак жазаачылар... Шак ла бу сары чечектен эм эдерге жарамыкту, оны аптекада жууп жат. Сен анаг бир эмеш жууп, аптекага апарган болзон, балам. Сенин аданг туку от-калапту жуу-чакта ине. Айса болзо, аданг шыркалатса ба эмесе ооруза ба, сенин жууган чечектен эткен эмди ичип, жазыла берерден айабас.

Таадазынын бу айткан сөзүн угуп, Афоня чоокыр чечектү жайгы жалагда турды.

Эмди Афоня бойы, байагы бир энг жерден өскөн чечек чилеп, өлү немени тиргизип, жүрүм берер күүни келди. Сары, кызыл, чагкыр чечектер бойларынын

эрү чырайларын ак-жарыкка көргүскилеп, арамат жыту тыныштарыла кандый жараш тынгылап турганы керегинде уулчак сананат.

— Эмди мен бойум ончозын билдим. Сенин көзинг не бороро берди, байла, уйуктаарга турган болорунг, барып уйукта, таада. Барып уйукта, же өлөринен бир де коркыба. Мен ол чечектерден билип алдым, олор күскиде өлөлө, жаскыда ойто ойгонып келет. Онын учун сен коркыба, таада.

Тит апшыйак уулчакка нени де айпады. Ол кичинек уулчакка билдирер-билдирбес күлүмзиренеле, печезининг үстине чыгарга туразы жаар басты.

Кичинек Афоня жайгы жалаңда жаңыскан артты. Ол таадазынын айтканынча, сары чечектерди кучак кирелү жулала, ончозын аптекага табыштырды: айса болзо, адазы шыркалатса, Афонянын жууган чечектеринен эткен эм болужар. Ол жууп экелген чечектер учун аптекада Афоняга темир тарак бергиледи. Ол оны таадазына экелип сыйлады: таадазынын борбок сагалына эмди калаштын оодыгы да жуулбас, томонок-саманак та анда журтабас.

Таадазы балазына быйанын айдып, анан ары унчукты:

— А чечектер сеге нени де айтпады ба? Олор ол сай кумакта канай өскүлөп жат?

— Жок, нени де айтпады. Көр, сен канча кире жүрүп жадын, а түңгей ле сен база нени де билбезинг. А сен айдып жадын, мен ончозын билерим деп. А сен билбезинг.

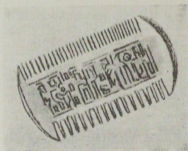
— Чын сөс айдып жадын — деп, таадазы учында ла жөпсинди.

— Чечектер унчугуш жоктон журтагылап жат. А ненин учун? Олор бойлоры билер бе? Сурап угатан арга болгон болзо — деп, Афоня айдала, санааркай берген чиледи.

Таадазына жеенинин айтканы, байла, жараган болгодый, ол онын бажын жаан алаканыла сыймап, өзүп

јаткан чечекке көргөн чилеп, тап эдип ајара сокты. Оноң јеениниг сыйлаган тарагын койнына сугуп, катап ла уйуктай берди.

Ол түженип јаткажын: Афонянын адазы јанып келген, уулчагын койнына отургузып, оны тыг, изү-изү окшоп, эркеледет. Афонянын энези дезе балкаш печкенин оозында та нени де шаркырада каарып, ары-бери јүгүре базып, иштенип турды. Бу өйдө Тит апшыйак ойгонып келгежин, шаркырап турган неме, байа печкеге тургузып салган күрүшкеде чай анаарла ажыра-тежире кайнап, соолорго једип барган эмтир. Афонязы дезе туку ла качан орыннын үстинде, курт чылап, тыйрыя јадала, түш јеринде араай кими ректенип, та неге де тыг сүүнип, күлүмзиренип јатты.

БАЖАЛЫКТАР

Ады жок чечек . . .	3
Темир жаанак . . .	10
Кылгалар ойгонот . . .	21
Жердин чечеги . . .	31

ДЛЯ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Платонов Андрей Платонович

НЕИЗВЕСТНЫЙ ЦВЕТOK

Сборник рассказов

На алтайском языке

Редактор Р. А. Лыкова

Художественный редактор В. И. Ортогулова

Технический редактор М. Г. Шелепова

Корректор А. А. Белекова

Сдано в набор 20/III—1981 г. Подписано в печать
16/VI—1981 г. Формат 60×84 1/16. Уч.-изд. л. 2.
Усл. п. л. 2,32. Бум. офсет. Тираж 1000 экз. За-
каз 1631. Цена 15 коп.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного из-
дательства, г. Горно-Алтайск, ул. Горно-Алтайская,
36. Горно-Алтайская типография, пр. Коммунисти-
ческий, 27.

